

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ НА ПРИКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ

Досліджуються особливості структурно-функціонального аналізу документно-комунікаційних інститутів на прикладі бібліотеки.

Ключові слова: документно-комунікаційний інститут, мотивація, функції, архів, бібліотека, аналіз, структура.

Исследуются особенности структурно-функционального анализа документно-коммуникационных институтов на примере библиотеки.

Ключевые слова: документно-коммуникационный институт, мотивация, функции, библиотека, анализ, структура.

The features of the structural and functional analysis of Document and Communication Institutions in the library example are explored.

Key words: Document and Communication Institute, motivation, function, library, analysis, structure.

Практика соціальних комунікацій свідчить, що інформація, використана для підтримки суспільної діяльності, повинна бути документованою для набуття відповідного статусу. Документи мають бути впорядковані згідно з певними правилами, а основною властивістю документно-комунікаційного процесу є своєчасність. Означені вимоги можна втілити лише за умов раціонального використання світового інформаційного простору й ефективної взаємодії документно-комунікаційних структур у суспільстві.

Розглядаючи формування інформаційного простору, разом із розвитком інформаційного суспільства, основуватимемося на такому визначенні: «Інформаційний простір держави — це необмежене за обсягом злагожене розташування та скоординоване співіснування суб'єктів і об'єктів інформаційної діяльності (дієвих елементів), взаємодію яких спрямовано на підвищення продуктивності й інноваційності всіх процесів, що відбуваються в соціумі, шляхом розвитку мотивації творчої активності особистості в системі «діяльність–інформація–знання–діяльність» [1, с. 18].

Відповідно до цього, модель глобальної інформаційної системи складатиметься із таких структурних елементів:

— державно-політичний інформаційний простір (наповнення — інформаційні ресурси інститутів державної влади й місцевого самоврядування);

— інформаційно-правовий простір (наповнення — законодавчі та нормативні акти);

— публічний інформаційний простір (наповнення — інформаційні ресурси ЗМІ, видавництв, книготорговельних організацій, Інтернет-ресурси);

— інформаційний простір державного сектора (наповнення — інформаційні ресурси підприємств та організацій державної форми власності);

— інформаційний простір приватного сектора (наповнення — інформаційні ресурси підприємств і організацій приватної форми власності);

— індивідуальний інформаційний простір (наповнення — інформаційні ресурси фізичних осіб — громадян держави, а також іноземців, котрі у встановленому законодавством порядку здійснюють інформаційну діяльність).

Проблема побудови українського інформаційного простору полягає в тому, що означені структурні елементи, якщо їх відобразити схематично, замість взаємодії перекривають один одного, а деякі бібліотечні й інші документно-інформаційні заклади та служби під поняттям «поліфункціональність» розуміють можливість вирішення проблем фінансування своєї основної діяльності. Відтак, відбувається не досягнення функціонального різноманіття, а підміна інформаційних функцій іншими, і внаслідок цього виникає сумнів щодо виконання бібліотекою своєї місії [2, с. 260].

Іntenсивний розвиток науки та техніки поступово примусив світове суспільство визнати необхідність інформаційного обміну. Ще до кінця ХХ ст. почало актуалізуватися проведення рішучих змін у концепціях функціонування інформаційного простору, виникла необхідність поєднання традиційних технологій з новітніми. Визнання цього ще більшою мірою уподобило бібліотеку до інших документно-комунікаційних інститутів (ДКІ). Відкрилися новітні напрями співпраці, яка основана на принципах сучасного демократичного інформаційного суспільства і надає плідне підґрунтя, спрямоване на виховання особистості для нової гуманістичної епохи.

Мета статті — визначити функціональну структуру бібліотеки як документно-комунікаційного інституту.

Бібліотеку як соціальний інститут науковці вивчають починаючи з 1960-х рр. (Н. Є. Добриніна, О. С. Чубар'ян, А. Н. Ванеєв, Ю. М. Столяров, Р. С. Мотульський, Є. І. Полтавська, Ю. П. Мелентьєва, А. В. Соколов та ін.), але у визначенні сутності поняття є відмінності, що стосуються різноманітності структури бібліотечної діяльності, яка складається з багатьох процесів, що поступово наповнювали технологічні напрями.

Наприклад, у багатьох працях А. В. Соколов спершу активно використовує поняття «галузевий соціальний інститут», яке має п'ять компонентів: практика, освіта, наука, галузевий друк та управління. Згодом, застосовуючи комплексний аналіз під час дослідження бібліотечно-бібліографічних та інформаційних явищ, дослідник починає оперувати узагальнюючим поняттям документно-комунікаційного соціального інституту.

В одній зі своїх останніх праць науковець розглядає «реальний галузевий соціальний інститут», який повинен мати спеціальні установи (служби, організації) та професійні кадри, розподілені між ділянками (підсистемами) інституту: практика, наука, освіта, управління, галузева преса [3, с. 65].

Бажання надати максимально точного та сучасного розуміння змісту поняття бібліотеки як документно-комунікаційного інституту сприяло формулюванню такого визначення:

«Бібліотечний документно-комунікаційний інститут — це історично сформована стійка форма організації бібліотечної діяльності, оснований на реалізації функцій, спрямованих на задоволення суспільних документно-інформаційних потреб» [4].

Статус бібліотеки як документно-комунікаційного інституту, з притаманним їй широким спектром продукції та послуг і долученістю до всіх сфер людської діяльності, дозволяє розглянути інтеграційні властивості бібліотечних функцій та особливості їх прояву в інших інституціях документної комунікації.

Як уже зазначалося, структура бібліотечної діяльності містить велику кількість процесів, які поступово, протягом століть, утворювали технологічні напрями. Інформатизація та використання мережі Інтернет допомогли поєднати документно-інформаційні ресурси майже кожного бібліотечного закладу зі світовими інформаційними ресурсами. Доступність таких ресурсів надала змоги як підвищити ефективність бібліотечних послуг, так і ще більшою мірою розвинути зв'язки бібліотек з іншими установами культури й освіти на місцевому, регіональному, державному та міжнародному рівнях.

Але разом з необхідністю втілення новітніх інформаційних технологій перед керівництвом бібліотек постала проблема мотивації працівників до інновацій, яка також з успіхом вирішується завдяки чітко налагодженій за період існування БДКІ системи внутрішньо організаційних стимулів [5, с. 104].

Новітні бібліотеки — це інформаційні й інтелектуальні центри, які, накопичуючи та зберігаючи інформаційне надбання людства на різноманітних формах носіїв, надають доступ кожному громадянину новітньому суспільства до всіх видів інформації, відповідно до законодавства, а також сприяють розвиткові культури, освіти, науки, за допомогою популяризації літератури, сучасних технологій та активної участі в міжнародних, державних, регіональних проектах. Структура бібліотечних закладів у деяких аспектах відрізняється, але вони, безперечно, є дієвими елементами БДКІ як системи.

Завжди можна виокремити підґрунтя, на якому будується будь-яка система. Такою основою в БДКІ є його функції, котрі пов'язують БДКІ з іншими ДКІ в єдиному інформаційному просторі, який науковці дедалі активніше розглядають як вмістилище взаємопов'язаних документно-комунікаційних систем різних держав.

Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виокремленні в системному об'єкті — БДКІ — структурних елементів і визначенні їх функцій в інформаційному просторі. Елементи між ними створюють структуру інформаційного простору. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, пов'язані з функціями системи. Між ними є певна залежність, яка, на нашу думку, виявляється в інтегруючій сутності функцій, закладених до першооснови документно-комунікаційної діяльності ще з виникненням та розвитком перших документно-комунікаційних структур.

Структуризація об'єкта — необхідна умова його вивчення — дозволяє виокремити, а потім описати суттєві його складові — елементи, підсистеми, компоненти, зв'язки, властивості, функції та ін.

Аналіз структури здійснюється за допомогою методу класифікації — багаторівневого, послідовного поділу досліджуваної системи з метою систематизації, поглиблення й здобуття нових знань щодо її побудови, складу елементів, підсистем, компонентів, особливостей внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Сутність об'єкта як системи виявляється в структурі, однак реалізується у функціях. Це дозволяє розглядати БДКІ як структурно-функціональну цілісність, у якій кожен елемент має певне функціональне призначення, яке узгоджується із загальною метою системи загалом.

Визначення функціонального призначення БДКІ формує, насамперед, уявлення про соціальні функції системи. Тобто функція є конкретизацією призначення системи, доводить доцільність існування БДКІ в системі.

Як уже зазначалося в навчальному посібнику «Ресурси та технології інформаційного менеджменту», «функціональний підхід уможливорює простеження послідовності розвитку інформаційного закладу як системи, основиуючись на потребах споживачів та функціях закладу» [6, с. 64]:

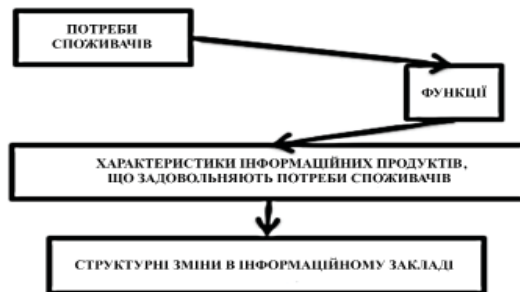

Рис. 3.1 Схема розвитку інформаційного закладу як функціональної системи [6, с. 65]

Окрема бібліотека як інформаційний заклад є елементом системи БДКІ, а зміни кожного елементу впливають на зміни в системі.

Аналіз розвитку бібліотек та змін мотивації документно-комунікаційної діяльності, висвітлений у попередніх наукових розвідках «Аналіз зв'язку мотивації документно-інформаційної діяльності та функцій документно-комунікаційних інститутів у процесі їх історичного розвитку» [7] та «Особливості розвитку бібліотечно-інформаційних центрів в інформаційному просторі України» [8], надав змоги стверджувати, що зміст поняття «бібліотечна функція» цілком залежить від уявлення про бібліотеку в суспільстві, яке формується під впливом інноваційних перетворень.

Продовженням дослідження стало проведення опитування за методом анкетування з метою вивчення громадської думки стосовно розуміння основних функцій ДКІ. Як респонденти були обрані користувачі Інтернет-чатів та соціальних мереж, студенти й викладачі ВНЗ, мешканці м. Одеса. Загальна кількість — 258 осіб. В анкеті пропонувалося відповісти на запитання «Яку з означених функцій Ви вважаєте основною для бібліотеки?»

Узагальнюючи попередні тези, результати опитування та поєднання їх з даними наукових праць, визначимо поняття, що стосується соціальних функцій БДКІ

1) Надання доступу до всіх видів знань — функція притаманна повною мірою лише БДКІ, оскільки кожен з аналізованих нами ДКІ надає доступ лише до інформації, що належить до його компетенції — архівної, видавничої, книготорговельної, журналістської, аналітичної, бібліографічної. Ця функція визначає місію сучасної бібліотеки й оснований на завданнях бібліотеки сучасного суспільства, зазначених ще в Маніфесті ІФЛА/ЮНЕСКО в 1994 р. [9].

2) Документно-комунікаційна — надання інформації, зафіксованої на носіях, та здійснення комунікації, яка опосередкована цією інформацією. До цієї функції належать обслуговування документами на традиційних та електронних носіях і надання комунікаційних послуг, пов'язаних із пошуком та переданням цих документів споживачеві.

3) Формування інформаційного ресурсу суспільства — опрацювання та накопичення інформаційного ресурсу в зручній для використання формі. До цієї функції належать накопичення та систематизація регіонального ресурсу за галузями знань і виробництва, національного ресурсу, який має значне стратегічне значення, та є засобом підвищення іміджу країни.

4) Меморіально-мнемонічна функція забезпечує збереження документного ресурсу та пам'яті людства. Ця функція відома з вивчення найдавніших часів, коли інформація передавалася старійшинами племен. Також треба відзначити, що учасники нашого опитування визнають її однією з головних.

5) Функція впливу на розвиток світогляду споживача — просвітницька, також має давню історію Але нині вона є навіть актуальнішою, оскільки просвітницька робота бібліотеки стосується багатьох сфер суспільного життя (наприклад, популяризація здорового способу життя). Обсяг виконання цієї функції залежить від типу та статусу бібліотеки. Наприклад, НБУВ ім. В. І. Вернадського має з 1992 р. у своїй структурі Культурно-просвітницький центр, діяльність якого спрямована на здійснення інформаційної підтримки науково-дослідних робіт та супровід соціальних реформ у державі [8]. У бібліотеках регіонального та районного масштабу — це просвітницькі центри з конкретних питань (культури, екології, економіки).

6) Педагогічна — сприяння здобуттю новітніх знань. Стародавні бібліотеки були осередками освіти. Після Жовтневої революції в бібліотеках навчалися грамоти. У сучасних бібліотеках набувають комп'ютерної грамотності і поглиблюють знання завдяки опануванню програм з дистанційних курсів.

7) Виховна — формування культури поведінки, етики, естетики споживача починає впливати на нього з першого відвідування бібліотеки. Відбувається набуття навичок роботи з книгою, культури спілкування, ведення діалогу, естетичного сприймання довкілля, творів друку та мистецтва.

8) Культуротворча — вплив на формування національної та світової культури. У бібліотеці формується культура нації, за допомогою документно-інформаційного фонду, набору запропонованих інформаційних послуг, організаційної культури, що відображається в комунікаційних діях співробітників та споживачів, у дизайні бібліотеки, її презентації в електронній формі на WEB-сайті, та багатьох факторів, які, впливаючи на культурне середовище міста, регіону, поступово формують загальнонаціональні та світові культурні цінності.

9) Функція соціалізації — сприяння адаптації людини в суспільстві — нині стає особливо актуальною. Сучасні бібліотеки спрямовані на допомогу в набутті комунікативних якостей (гуртки за інтересами, заходи, співбесіди), надають можливості консультування фахівців (юристів, психологів, політологів, економістів, із соціального захисту та служб зайнятості), проводять курси з підвищення кваліфікації для споживачів.

10) Ідеологічна (формування громадської думки) — формування в споживачів думки про те чи інше політичне, соціальне, культурне явище. Ця функція відображена в інформаційно-масових заходах, які бібліотеки розробляють і проводять, долучаючи фахівців до обговорення актуальних подій у суспільстві (селищі, місті, регіоні, державі).

Перспективами дослідження в межах структурно-функціонального підходу буде спроба побудувати сутнісно-функціональну, функціонально-генетичну та функціонально-логічну структури ВДКІ як системи.

Список літератури

1. Бірюкова Т. Л. Інформаційний простір держави: системний підхід // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері: матеріали міжн. наук. — практ. конф. / ред. В. М. Андриєнко. — Донецьк: Юго-Восток, 2011. — С. 18–20.
2. Бірюкова Т. Л. Особливості розвитку бібліотечно-інформаційних центрів у інформаційному просторі України / Т. Л. Бірюкова // Культура та інформаційне суспільство: матеріали всеукраїнської науково-теоретичної конференції / під ред. проф. В. М. Шейко. — Х.: ХДАК, 2013. — С. 260.
3. Соколов А. В. Незыблемость фундамента и модернизация фасада / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. — 2009. — № 4. — С. 64–75.
4. Бірюкова Т. Л. Бібліотечний документно-комунікаційний інститут: до уточнення поняття / Т. Л. Бірюкова // Документ, мова, соціум: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. — К.: НАКККІМ, 2013.
5. Бірюкова Т. Л. Наявність мотивації до інновацій як необхідна умова успіху роботи тимчасової команди інформаційно-бібліотечного закладу / Т. Л. Бірюкова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів IV міжнародної наук. — практ. конф. — К., 2007. — С.104–105.
6. Спрінсян В. Г., Бірюкова Т. Л. Ресурси та технології інформаційного менеджменту: навчальний посібник / В. Г. Спрінсян, Т. Л. Бірюкова. — Одеса: ОНПУ, 2012. — 252 с.
7. Бірюкова Т. Л. Аналіз зв'язку мотивації документно-інформаційної діяльності та функцій документно-комунікаційних інститутів у процесі їх історичного розвитку // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. — Х., 2012. — Вип. 38. — С. 180–189.
8. Бірюкова Т. Л. Особливості розвитку бібліотечно-інформаційних центрів у інформаційному просторі України / Т. Л. Бірюкова // Культура та інформаційне суспільство: матеріали всеукраїнської науково-теоретичної конференції / під ред. проф. В. М. Шейка. — Х.: ХДАК, 2013. — С. 260.
9. Манифест ЮНЕСКО о публичных библиотеках [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.mubis.ru/spravochnyj-tsentr/imeju-pravo/67-2008-05-13-15-57-31.html>. — Заглавие с экрана.
10. Культурно-просвітницький центр НБУВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/379>. — Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 02.09.2013 р.